

✓
Proceedings and Transactions
of the
All-India
Fourth "Oriental Conference

ALLAHABAD UNIVERSITY

November 5, 6 and 7, 1926

VOLUME II

(SELECT PAPERS)

ALLAHABAD
THE INDIAN PRESS, LTD.

1928

five-limbed syllogism of *Akṣhapāda* and *Vātsyāyana* as the accepted method of approach. Though there is perhaps later on an indication that these five may be reducible to three, he teaches the five-limbed syllogism as the current method of approach. It is well known that Dinnāga it was that reduced the five-limbed syllogism of *Akṣhapāda* and *Vātsyāyana* to the three-limbed syllogism of Aristotle. The other distinctive features of Dinnāga's logic seem also to find their root here, but will receive fuller treatment elsewhere. What has been said above gives a clear enough indication that the school of Buddhism, at the head of which stood Aravaṇa Aḍigal, was anterior to that of Dinnāga whose date is now generally accepted as in the fourth century A.D., say, roughly about A.D. 400.

(6)

THE CATUḤŚATAKA OF ĀRYADEVA

WITH EXTRACTS FROM THE COMMENTARY OF CANDRAKĪRTTI
RECONSTRUCTED FROM THE TIBETAN VERSION
WITH AN ENGLISH TRANSLATION

CHAPTER VII

BY

VIDHUSHEKHARA BHATTACHARYA

Principal, Vidyabhavana, Visvabharati, Santiniketan.

INTRODUCTORY.

Āryadeva is one of the greatest teachers of Buddhism and how deeply the people venerated him is clearly shown by the epithet *ācārya* (Tib. *slob dpon*) used by such an author as Candrakīrtti, a great master of the Prāsaṅgika school and the celebrated writer of the commentary, *Prasannapadā*, on the *Mūlāmadhyamakakārikā* of Nāgārjuna. The most important work by Āryadeva is the *Catuḥśatakaśāstra* or *Catuḥśataka* as it is generally known. It is a treatise of the Mādhyamika school. As the name itself implies, it is composed of four hundred *kārikās* or verses divided into sixteen *prakaraṇas* or chapters, each of them consisting of twenty five *kārikās*. Unfortunately the original Sanskrit text is not yet found in its entirety, the only remains being some fragments discovered and edited by Mahāmahopādhyāya Pandit Haraprasad Shastri in the *Memoirs of the Asiatic Society of Bengal*, Vol. III, No. 8, pp. 449-514, to whom every lover of philosophy is grateful. Candrakīrtti wrote a commentary on this work, but this too, in its original Sanskrit version is

perhaps lost for ever excepting the portion published with the text in the fragments referred to above.

Out of a total of 400 kārīkās of the *Catuhśataka* we have now only $131\frac{1}{4}$ in the fragments and $10\frac{1}{4}$ traced as quotations in the *Prasannapadā* of Candrakīrtti, i.e., $141\frac{1}{2}$ in all. Thus $258\frac{1}{2}$ kārīkās are lost to us. And we should try to reconstruct them, if possible.

Now, the last eight chapters (IX-XVI) of the book were translated by Huen-tsang into Chinese and there is a commentary on these chapters by Dharmapāla. Prof. Dr. G. Tucci of the University of Rome (now in the Visvabharati at Santiniketan) has brought out an Italian translation of this Chinese version together with the Chinese text.¹

The entire work together with the commentary by Candrakīrtti is, however, to be found only in the Tibetan, the text and the commentary being translated into it by an Indian scholar, Paṇḍita Sūkṣmajñāna and a Tibetan scholar, Bhikṣu Sūryakīrtti (Dge sloṅ ṅi ma grogs).

In a volume² published in 1923 Prof. P. L. Vaidya of Wellington College, Sangli (Bombay), has reconstructed in Sanskrit the lost kārīkās in the Chapters VIII-XVI, and translated them into French together with those found in the fragments and the *Prasannapadā*. His work is, however, marred by many inaccuracies. The present writer has discussed it fully and has reconstructed again almost all the kārīkās of the Chapters VIII-XVI. He thinks that it is only by such discussion that one may hope to get back some day the actual readings of the lost kārīkās. The work is in the press.

¹ *Rivista Degli Studi Orientali*, Vol. X.

² *Études sur Aryadeva et son Catuhśataka*, Chapitres, VIII-XVI.

The only possible way for carrying on the work is to translate the book into Sanskrit mainly from the Tibetan version. Of course, the Chinese version will help much. Scholars know how literal and in most cases faithful a Tibetan translation of a Sanskrit work is. Indeed, it is wonderful and the Tibetan translators have made the impossible possible in rendering Sanskrit books so faithfully and literally into a language which belongs to an entirely different family. Chinese translations are, however, not so accurate, for generally they are very figurative or explanatory, and as such cannot be relied upon so much as the Tibetan with regard to their power of suggesting the actual Sanskrit readings.

In the present paper I propose to reconstruct in Sanskrit the lost kārīkās of the seventh chapter of the *Catuhśatakaśāstra* from its Tibetan version and to edit the full Tibetan text of that chapter together with all existing original kārīkās giving copious extracts in Tibetan from Candrakīrtti's commentary followed by its Sanskrit translation by me. There will also be given at the end an English translation of the text.

In preparing this edition I have used two Xylographs (*Tanjur*, Mdo, Tsha and Ya) of the Narthang edition belonging to the Visvabharati Library, one of the *Catuhśataka* itself and the other of the *Catuhśatakavṛtti* in which all the kārīkās of the former are quoted in toto.

The following abbreviations are used in the paper :

CS = *Catuhśataka*.

CSV = *Catuhśatakavṛtti*.

HPS = Mahāmahopādhyaya Haraprasad Shastri or his *Catuhśatikā* in the *Memoirs of the A.S.B.*, Vol. III, No. 8, pp. 449-514.

X=Xylograph.

Xx=Xylographs.

- * An asterisk put before a kārīkā indicates that it is an original kārīkā, *not* reconstructed.
- * — * Words put between two asterisks in a kārīkā imply that the kārīkā is a reconstructed one excepting only those words.

TEXT.

[विषयसंयोगाभिनिवेशप्रहाणोपायसन्दर्शनम् ।]

151

OSV: ཉམ་མེད་ས་པ་རྣམས་སྤང་བའི་ཐབས་བཤད་ཟེན་ཏེ། ང་ནི་འཁོར་བའི་ཉེས་དཀིགས་བརྟན་པས་དེ་ལ་སྟོབ་བསྐྱེད་པར་བྱ་བའི་དོན་དུ་ལས་དག་སྤང་བའི་ཐབས་བཟོད་པར་འདོད་པས་བཤད་པ།

= 諸法प्रहाणोपाय उक्तः । साम्प्रतं संसारदोषोपलम्भसन्दर्शनेन तत्रो-
त्पाद्योद्देशार्थं कर्मप्रहाणोपायकथनकाम आह—

སྤྱད་བསྐྱེད་ཀྱི་མཚེ་འདི་ལ་མཐུང་།
རྣམ་པར་ཀུན་དུ་ཡོད་མེད་ན།
བྱིས་ཁྱོད་འདིར་ནི་བྱེད་བཤུ།
འཛིགས་པ་ཅིས་ན་སྐྱེ་མི་འགྱུར་༥ ༥¹

अस्य दुःखसमुद्रस्य सर्वथान्तो न विद्यते ।

निमग्नस्यैव बाह्व्यस्य भीतिस्ते किं न जायते ॥ १ ॥

152

OSV: འདིར་སྤྲོས་པ། ལང་ཚེ་ལ་སོགས་པའི་རྒྱགས་པ་དག་གིས་ཀུན་དུ་མེད་ས་པ་ལ་འཁོར་བས་འཛིགས་པ་མི་འགྱུར་ངོ་༥ བཤད་པར་བྱ་ཞེ།

¹ In b X of OSV adds *han* after *tu* omitting *na* at the end. In c it has *byed* for *byin* supported by the commentary itself.

² X wrongly *mtsho*.

= अत्राह । यौवनादिदण्डसंस्काराद् भयं नोद्भवति । उच्यते—

यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां ।

स्वयं यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां ।

यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां ।

यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां ॥ ३ ॥¹

पश्चाद् यौवनमुत्पद्य पूर्वमुत्पद्यते पुनः ।

अस्मिन्नोक्ते स्थितिरपि गतिस्पर्धेव दृश्यते ॥ २ ॥

CSV: देवि-यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां । स्त्रिय-यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां ।
 दत्तं । यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां । देवि-यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां ।
 नृणां । स्त्रिय-यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां । दत्तं । यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां ।
 नृणां । स्त्रिय-यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां । दत्तं । यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां ।

= तस्य यौवनदर्पो न युज्यते । जन्ममरणवत्, चक्रपीडकच्छायावच्च ।
 यथा प्राणिनां जन्ममरणे परिवर्तमाने पूर्वं भूत्वा पश्चाद् भवतः, अपि च यथा
 छिद्रवता चक्रेण तिलान् पीडयतां छाया पूर्वं भूत्वा पश्चाद् भवति, तथा
 यौवनमपि भवति ।

As regards the *sthiti* of *yauvana*, etc., it vies with
 old age and death as to which of them would come first.
 So says the CSV:

¹ In c X of CS *an* for *ni* and *hdren* for *hgran* in d.

स्त्रिय-यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां । दत्तं । यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां ।
 नृणां । स्त्रिय-यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां । दत्तं । यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां ।
 नृणां । स्त्रिय-यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां । दत्तं । यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां ।

= द्रुतः क्षिप्रोऽहं पूर्वमहं पूर्वमिति परस्परमाजौ साहसेन पथि
 गमनवत् । एवं यौवनादीनां स्थितिः परीक्षणीया ॥ २ ॥

In the Skt. text, *d*, I have translated the word
hgros simply by *gati*. See *Sragdharāstotra*, Bibl. Ind.,
 1908, p. 53. Sarat Chandra Das explains it in his Dic-
 tionary saying “gait, manner of walking of men, horses,
 etc.” Can it be translated here by *āji* ‘running match,’
 ‘race-course,’ as I have done in the preceding para-
 graph?

153

CSV: दत्तं । यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां । दत्तं । यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां ।
 नृणां । दत्तं । यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां । दत्तं । यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां ।
 नृणां । दत्तं । यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां । दत्तं । यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां ।

= अत्राह । यद्यपि गतिस्पर्धर्मकत्वात्तिलोकावस्थमेव गतिस्तथापि स्वयं
 तस्य न तस्माद्भयम् । उच्यते—

स्त्रिय-यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां ।

दत्तं । यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां ।

यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां ।

दत्तं । यत्किञ्चिद्वाप्युत्तमं नृणां ॥ ३ ॥¹

¹ In a X of CS *kyi* for *kyis*, and in b that of CSV *gzar* for *gzan*.

CSV: ཇི་ལྟར་འདས་པའི་དུས་དོན་མེད་པར་སྤྲུག་བསྐྱེད་པས་འདས་པ་
དེ་བཞིན་དུ་མ་འོངས་པ་ཡང་དེ་ལྟར་མི་འགྱུར་བ་དེ་ལྟར་བྱོས་ཤིག་ཅེས་སྒྲུབ་
སོ། ། འདིར་བཤད་པ།

ནམ་པར་གྲོལ་ལ་སྤྱར་བའི་ཕྱིར།

ཆོ་འདི་ཉིད་ལ་འབད་པར་བྱ།

འཇིག་རྟེན་གཞན་དུ་དམ་ཆོས་ལ།

དད་སྤྲེའི་པ་ཅེ་ཞིག་ཡོད།

མདོ་ལས་ཀྱང་། སངས་རྒྱས་འབྱུང་བ་བརྒྱུ་ལ་རྟེན་འགྱུར་གྱི། མི་ནི་ཐོབ་
པ་ཆོག་སྤྱི་ལ་རྟེན་པར་འགྱུར། ཀྱི་མ་དད་པ་དང་ནི་ཆོས་ཉན་པ་འདི་འདྲའི་
བསྐྱེད་པ་བརྒྱུད་ཡང་ཆེས་རྟེན་དཀའ་ཞེས་གསུངས་སོ། །

འདིར་སྒྲུབ་པ། ཡང་ཅི་འཁོར་བ་འདི་མཐའ་ཡོད་དམ་འོན་ཏེ་མེད།
གལ་ཏེ་ཡོད་ན་ནི་དེའི་ཆོ་བསྐྱེད་པ་མེད་པར་མཐའ་ཡོད་པའི་ཕྱིར་འབད་པ་
འབྲས་བྱ་མེད་པ་ཉིད་དོ། ཅི་སྤྱི་མེད་ན་ནི་དེའི་ཆོ་བསྐྱེད་པ་ཡོད་ཀྱང་མཐའ་
མེད་པའི་ཕྱིར་འབད་པ་འབྲས་བྱ་མེད་པ་ཉིད་དོ། །

བཤད་པར་བྱ་སྟེ། འདི་ནི་གཅིག་དུ་ངས་པར་བརྒྱུང་བར་མི་རྣམས་སོ། །
གང་ལས་ཞིན། རང་བཞིན་མེད་པའི་ཕྱིར་དང་། རང་བཞིན་མེད་པའི་མཐའ་
དང་ལྷན་པ་དང་མཐའ་དང་མི་ལྷན་པ་ཉིད་ཀྱང་རིག་པ་དང་མ་རིག་པའི་རྒྱ་རྩ་

¹ The actual reading in X is *las* for *mithah*, but as it does not seem to me to give here any suitable sense, and is demanded by the context the latter is suggested by me.

² X *bsgrim*.

³ X *la*.

མེད་ཀྱི་ཕྱིར་དང་དེ་གཉིས་ཀྱང་ཀྱེན་གཞན་དུ་མ་ལ་རག་ལས་པའི་ཕྱིར་དང་།
ཀྱེན་ནམས་ཀྱང་ཤིན་དུ་དཀོན་པའི་ཕྱིར་དེ། འདི་གཉིས་ཚུར་ངས་པར་ནམ་པར་
བཞག་པ་མི་རྣམས་སོ། ། ངས་པར་མེད་པ་དེ་ཉིད་བར་བསྐྱེད་པའི་ཕྱིར་བཤད་པ།

= यथातीतः कालो निरर्थकः क्लेशेनातिक्रान्तस्तद्वदनागतोऽपि तथा न
भविष्यतीति तथा कुर्वित्युक्तम् । अत्राह—

“अस्मिन्निबोधमं काले कुर्याद् विमुक्तिसिद्धये ।

निश्चयः परलोके कः सद्धर्मभक्तिसम्भवे ॥”

सूत्रेऽपि “लभ्यते बुद्धोत्पादशतं लभ्यते च मनुष्यलाभसमूहः । अद्वा
धर्मश्रवणं च श्रुतेऽपीदृशेषु कल्पेऽप्यतिदुर्लभमिति ।”

अत्राह । अथास्य संसारस्यान्तोऽस्ति न वा । यद्यस्ति तदा विना
प्रयासेनान्तोऽस्तीत्युद्यमो निरर्थक एव । अथ नास्ति तदा कृतेऽपि प्रयासेऽन्तो
नास्तीत्युद्यमो निरर्थक एव ।

उच्यते । नेदमेकान्तेनावधारयितुं शक्यम् । कुत इति । निःस्वभावत्वात् ।
निःस्वभावस्यान्तवत्त्वानन्तवत्त्वज्ञानाज्ञानहेत्वभावात् । तद्व्यवस्थायनेकप्रत्ययान्त-
रायत्तत्वात् । प्रत्ययानामप्यतिदुर्लभत्वादिरं हयमत्र निश्चयेन व्यवस्थापयितुं
न शक्यते । तमनिश्चयमुपपादयन्नाह—

ཉན་པོ་མཉན་བྱ་འཆད་པོ་རྣམས།

འབྱུང་བ་ཤིན་དུ་རྟེན་དཀའ་སྟེ།

དེས་ན་མདོར་ན་འཁོར་བ་ནི།

མཐའ་མེད་མ་ཡིན་མཐའ་བཅས་མིན། ལ་¹ ॥

ओदओतव्यकृणामुद्भवोऽत्यन्तदुर्लभः ।

संसारक्षेत्रे सूत्रे नानन्तवानन्तवान् न च ॥ ५ ॥

¹ X *ñid*.

² In c X of CSV *de nas* for *des na*.

མཉན་པར་བྱ (ओतव्य) = བདེན་པ་མཐོང་དང་རྫོང་སྲུ་མཐུན་པའི་གསུང
(सत्यदर्शन and अनुकूलवाक्य). འཕྲོད་པོ (वक्तु, घ्रास्तु) = དེ་བཞིན་
གཤེགས་པ (तथागत). They are all ཤིན་དུ་རྫོང་པར་དཀའ
(अतिदुर्लभ). It is said there that the birth (*utpāda*)
of a Tathāgata is like an ལུ་དུམ་བ་རའི་མེ་དོག་ (*Udumbara-*
pুষpa), i.e., the flower of the glomerous fig tree (*Ficus*
Glomerata) which is never seen.

CSV says that it is in the *Sūtra* called *Āgamānu-*
padīṣṭavastucaturdaśaka (ལུང་མ་བསྟན་པའི་དངོས་པོ་བཅུ་བཞི)¹
that the Buddha did not expressly accept either of
the two views that the world has an end and that it has
not.

156

CSV: གཤམ་ཏི་གསུང་རབ་གནས་པས་གཉིས་ཡོད་མོད་ཀྱི། དེ་ལྟར་ན་
ཡང་ཉན་པ་པོ་མི་སྲིད་དོ། ཅིའི་ཕྱིར་ཞེན། གང་གི་ཕྱིར།

= यद्यपि प्रवचनस्थित्या ह्यं भवत्येव तथापि ओता न सम्भवति ।
कुत इति । यस्मात्—

པལ་མོ་ཆེར་ནི་མི་རྣམས་ནི།

དམ་པ་མ་ཡིན་ཕྱོགས་ཡོངས་འཛིན།

དེས་ན་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་རྣམས།

པལ་ཆེར་ངེས་པར་ངན་འགོར་འགོ། ༦ ॥²

¹ See Mahāvīyutpatti, § 206·5 (with Tib. ASB, ed. pp. 138-139): antavāl lokah, anantavāl lo°, antavānś ca anantavānś ca lo°, naivāntavān nānanta-
vāl lo°. This is a very well-known fact. See, for instance, *Majjhimanikāya*
Vol. I, p. 426.

² For the affix *mo* in the phrase *phal mo cher* cf. *chen mo* 'great,' *legs mo*
'fine,' 'good.'

प्रायेण यदसत्यं परिगृह्णन्ति मानवाः ।

तस्मात्पृथग्जनाः प्रायो ध्रुवं गच्छन्ति दुर्गतिम् ॥ ६ ॥

CSV: གང་གི་ཕྱིར་སེམས་ཅན་རྣམས་པལ་ཆེར་མ་རིག་པས་ལྷོངས་
ཤིང་གཞན་སྐྱུག་བསྐལ་བ་ལ་དགའ་ལ། སྐྱེས་བྱ་དམ་པ་མ་ཡིན་པ་དང་ཕྱད་
པས་སྐོག་ཆགས་གསོད་པ་ལ་སོགས་པ་མི་དག་གི་བཅུའི་ལས་ཀྱི་ལས་བར་
མཚམས་མེད་པའི་ཕྱིར་མི་འདི་དག་ནི་པལ་ཆེར་ངན་སོང་དུ་འགོ་བར་
འགུར་དེ།

= यस्मात् सत्ताः प्रायेणाज्ञानान्धाः परल्लेखे रमन्ते । एते हि नरा
असत्यव्यसंसर्गेण प्राणिवधादिदशाकुशलकर्मपथानन्तर्यात्¹ प्रायेण दुर्गतिं
गच्छन्ति ॥ ६ ॥

157

CSV: འདིར་བཤད་པ།

འགོ་བ་ཡངས་པར་འགོ་ཕྱིར་རམ།

གང་ཕྱིར་སོ་སོར་འགོ་བ་འམ།

འགོ་བ་ཡངས་པ་སྐྱེད་བྱེད་པ།

དེས་འདིར་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོར་བཤད།

འདིར་སྐྱེས་པ། ངན་སོང་ནི་མི་ཁོས་པ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་དང་སྐྱུག་བསྐལ་རྣམ་
པ་རྣམ་ཆོགས་པ་ཡོད་པའི་ཕྱིར་མངོན་པར་དགའ་བའི་གནས་མ་ཡིན་མོད་ཀྱི།
དེ་ལྟར་ཡང་བསོད་ནམས་དག་གི་སྐོ་ནས་བདེ་འགོ་འི་འགོ་བ་མངོན་པར་དགའ་
བའི་གནས་ཡོད་དེ། དེའི་ཉེ་བར་འཆོ་བ་དང་བྲལ་བའི་ཕྱིར་རོ། དེའི་ཕྱིར་དེ་

¹ There are five kinds of *ānantarya karman*, 'acts that bring with them
immediate retribution,' viz. matricide, patricide, killing an Arhat, causing
schism, and wounding a Buddha.

ལས་སྒྲིབ་པ་མི་བྱེད། བཤད་པར་བྱ་སྟེ། རན་སོང་ལྟར་བདེ་འགོ་ལ་ཡང་སྒྲིབ་
བར་རིགས་དེ། འདི་ལྟར།

—ཡུལ་ཆ་ཆེན་པོ་—

“यत्पृथुं गच्छति गतिं गतिं गच्छति वा पृथक् ।
गतिं पृथुं जनयति तेनोक्तोऽत्र पृथग्जनः ॥”

अत्राह । यद्यपि दुर्गातिरक्षणात्¹ विविधलोभभावाच्चाभिरतिस्थानं न
भवत्येव तथापि पुण्यद्वारा सुगतगमनमभिरतिस्थानं भवति । तस्मात् तत्र
खेदो न कर्तव्यः । उच्यते । दुर्गताविव सुगतावपि खेद उचितः । तथा हि—

ས་སྒྲིབ་པ་མི་བྱེད་པ་
ཙོ་འདི་ཁོ་མོ་ལོ་ལོ་ལོ་ལོ་
དེས་ན་སྒྲིབ་པ་མི་བྱེད་པ་
མཚུངས་པར་དམ་པ་རྣམས་ལ་སྒྲིབ་པ་ ॥ १ ॥²

दृश्यते भूतले पापविपाकस्य विडम्बना ।

भवो हि भासते तेन सूनास्थानममः सताम् ॥ ७ ॥

OSV: བདེ་འགོ་ལ་སྒྲིབ་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཀྱང་ཡིད་དུ་མི་འོང་བའི་ལས་
དེའི་རྣམ་པར་སྒྲིབ་པ་ལས་ཡན་ལག་དང་ཉིང་ལག་ཉམས་པ་དང་དབང་
པོ་མ་ཚང་བ་ཉིད་དང་། དབུལ་བ་ཉིད་དང་། མཐུ་ཆུང་བ་ཉིད་དང་། ཤེས་རབ་
དུ་དབུལ་བ་ཉིད་དང་དམ་པ་ཁ་ན་མ་ཐོ་བ་སྒྲིབ་པ་ཉིད་དུ་དོགས་པ་ཞེས་བྱ་
བའི་ཙོ་འདི་བ་གྲུང་པ་ཆེས་མི་དགའ་བ་ཉམས་སུ་སྒྲིབ་པར་འགྱུར་རོ།

¹ For eight kinds of *akṣaṇa* (*mi khom pa*) see *Mahāvīryūtpatti*, §120; *Bodhi caryāvāvatāra* *pañjikā*, p. 10:

नरकप्रेततिर्यक्षो स्त्रेच्छा दीर्घायुषोऽमराः ।

मिथ्यादग्बुद्धकान्तादौ मूकताष्टाविज्ञाचक्षाः ॥

² In b X of CS *hdi* for *hdi*. In c X of CS *bsod* for *good*.

³ X *pa*.

⁴ X *da*.

= सुगतावत्यन्ना अपि निखिलानिष्टकर्मविपाकादङ्गप्रत्यङ्गनाशेन्द्रिय-
वैकल्यदारिद्र्यदौर्बल्यप्रज्ञादारिद्र्यसदवद्याचारशङ्कारूपविडम्बनातिथ्यसनाप्रीति-
मनुभवन्ति ॥ ७ ॥

158

OSV: འདིར་སྒྲིབ་པ་། གཤམ་དེ་དམ་པ་རྣམས་ལ་སྒྲིབ་པ་མི་བྱེད་པ་མི་
གནས་དང་མཚུངས་ན་དེ་ལ་འཛིག་དེན་ཅི་སྟེ་མི་སྒྲིབ་པ་། གླང་པོ་ཆེ་སྒྲིབ་པ་ཆང་
གིས་སྒྲིབ་པ་ལྟར་སྒྲིབ་པ་འི་རང་བཞིན་ཅན་ཉིད་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ། ཅི་འཛིག་
དེན་འདི་ཤམས་ཅན་སྒྲིབ་པ་ཞེས་པ་། དེ་བཞིན་ལོ་ཞེས་སྒྲིབ་པ་དེ། སྒྲིབ་པའི་མཚན་
ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་རོ། འདི་ན་ཁམས་མ་སྒྲིབ་པ་ལས་སེམས་ཀྱི་འཇུག་པ་གནས་
པ་མེད་པའི་གང་ཟག་ལ་ནི་འཛིག་དེན་གྱིས་སྒྲིབ་པ་ཞེས་བཞེད་ན་རང་བཞིན་གྱིས་
གཡོ་བའི་སེམས་ལ་ཡང་འཇུག་པ་གནས་པ་མེད་པ་ཉིད་དོ། དེ་ལྟར་ན།

= अत्राह । यदि सतां भवः सूनास्थानममः किं तस्मात्लोकोऽस्य नोद्वेगः ।
उन्मत्तहस्तिनो मदोन्मादवद् उन्मत्तस्वभावत्वात् । किमस्य सर्वस्य लोकोऽस्यो-
न्मादः । तथेत्याह । उन्मत्तलक्षणात्वात् । इह धातुवैषम्यादनवस्थितचित्तवृत्तिं
पुद्गलं लोकश्चदुन्मत्त इति कथयेत्, स्वभावेन चलचित्तमप्यनवस्थितवृत्तिमेव
(कथयेत्) । तथा हि—

རྣམ་ཤེས་གནས་པ་མེད་པ་ལས་།
གཤམ་དེ་སྒྲིབ་པར་གྱུར་ན་ནི།
སྒྲིབ་པ་རྣམས་སྒྲིབ་པ་མ་ཡིན་ཞེས་།
ཁམས་པ་སུ་ཞེས་སྒྲིབ་པར་འགྱུར་། ॥ ८ ॥

विज्ञानस्थानवस्थानादुन्मत्तो जायते यदि ।

तत् को भवस्य न ब्रूयादुन्मत्त इति पण्डितः ॥ ८ ॥

ད་ལྟར་གུང་བའང་འགྲོ་ཅིང་དེ།

ཁྱོད་ཀྱི་ངལ་འདི་གང་ཕྱིར་ཡིན། १३ ॥

*अतीतस्य सुखं नास्ति नाप्यप्राप्तस्य विद्यते ।

वर्तमानोऽपि चात्येव अमोऽयं कस्य नाम ते ॥ १३ ॥

CSV: अतीतस्य तावद् विज्ञानस्य सुखं नास्ति निरुद्धत्वात् । अनागतस्य सुखं नास्ति असम्प्राप्तत्वात् । वर्तमानस्य सुखं नास्ति स्थिरभावात् । तदेवमसति सुखे तेनानुग्रहाभावात् सुखसम्भोगलालसस्य योऽयं सुखहेतुकर्मोपार्जनश्रमो भवतः स कस्य कृते भवतु । विफल एव सर्वथा सुखहेतुपार्जनपरिश्रमोपायास इत्यभिप्रायः ॥ १३ ॥

164

CSV: अत्राह । यद्यप्येवं तथापि स्वर्गसुखार्थमवश्यमेव कुशलं कर्म कर्तव्यमिति । उच्यते—

སམས་པ་རྣམས་ལ་མཐོ་རིས་ཀྱང་།

དཔུང་བ་དང་མཚུངས་འཛིགས་བསྐྱེད་འགྱུར།

རྣམ་པར་ཀུན་དུ་དེ་རྣམས་ལ།

སྤྱིད་གང་འཛིགས་པ་མི་བསྐྱེད་དགོན། १४ ॥

*स्वर्गो निरयतुल्योऽपि विदुषां स्याद् भयङ्करः ।

सर्वथा दुर्लभलोषां भवो यो न भयङ्करः ॥ १४ ॥

CSV: तत्र विविधसंक्षेपोदय^३द्वारत्वात् तीव्रतर^४विषयसम्भूतलोषाभि-
सन्दीपितत्वान् मोहभूयस्त्वाच्च स्वर्गमपि निरयवद् भयङ्करत्वात् परिवर्जयन्ति

¹ In c for da X of CS de which is wrong; and in d for ñal it reads las (karman).

² In b X of CS skye for bskeyed.

³ Tib. skye ba (-jāti, janman=) udaya; HPS °kleśāya dvāra°.

⁴ There is nothing for -tara- in Tib.

सन्तः । अपिशब्दश्चात्र भिन्नक्रमः^१ स्वर्गशब्दानन्तरं^२ प्रत्ययः । तिस्रस्तु तावदन्यो
भवः स्वर्गोऽपि विदुषां निरयतुल्य इति व्याख्येयम्^३ ॥

165

CSV: अपि च । यथा खलु पण्डिताः संसारदोषप्रत्यवेक्षानिपुणा
दुःखामिज्वालापरिगतमेकान्तदुःखं संसारं यथावदीक्षन्ते तथा खलु—

གཤམ་དེ་བྱིས་པ་འང་རྣམ་ཀུན་དུ།

འཁོར་བའི་སྤྱུལ་བསྐྱེད་ཤིས་གུར་ན།

སྒྲིབ་ཅིག་དེ་ལ་སོམས་དང་ནི།

ལྷན་ཅིག་གཏན་དུ་འཛིག་པར་འགྱུར། १५ ॥

*संसारदुःखं जानीयाद् यदि बालोऽपि सर्वशः ।

गच्छेदत्यन्ततो नाशं सह चित्तेन तत्क्षणम् ॥ १५ ॥

CSV: यद्दुःखं भावयन्त^४ आचार्याः संसारादुद्दिजन्ते तद्यदि पृथग्जनः
श्रक्त्यादध्यक्षयितुं तदा तत्क्षणमेव^५ शतघा^६ विशीर्येत हृदयम् । अनवबोधात्
त्वयम्^७ अभिरमते संसारे । अत्यन्ततो नाशं गच्छेन्मोक्षमित्यर्थः ॥

¹ Tib. °kramaprayogaḥ adding prayoga (sbyar) after °krama-.

² In the X read thog for thogs.

³ Tib. has, however, used api properly reading mtho ris kyan in the text.

⁴ Tib. bsams pa na according to which the reading that can be suggested here is bhāvayantaḥ. HPS ākārayantaḥ.

⁵ Tib. adds here dehena saha (lus dan than cig).

⁶ Tib. omits it.

⁷ Tib. adds riktena sahāyena praticchannaśatrukāryavat (grog pañi gsob kyis gyogs pañi dgra la bya ba ltar).

CSV: अपि च । संसारे क्रियासु सामर्थ्यवतः समीहमानस्य सुखं
स्यात् । स च निरूप्यमाणः—

सिंहास'उक्'क्षि'स'उक्'सि'द'गो'र ।

क्षि'उक्'क्षि'द'हे'क्ष'स'सि'द ।

दे'स'व'क्ष'द'स'क्ष'क्ष'द'स' ।

अत्रो'स'पि'द'उ'क्षि'द'गो'र'स'सु'द'स ॥ २७ ॥¹

*अमानौ दुर्लभः सत्त्वो मानौ नास्ति दृष्टान्वितः ।

उक्तः सुदुर्लभत्वेन ज्योतिर्ज्योतिःपरायणः ॥ १६ ॥

In a for Tib. सत्त्वः (sems can) HPS शक्तः .

CSV: शक्त्यैव क्रियासु पुरुषकारेणा²नुपात्त³सुखवेदनौघविषयो-
पार्जनाद् उपात्तपरिरक्षणाच्चावश्यमेव पुरुषस्य⁴ मान उपजायते । मानतश्चाय-
मात्मानं विशेषतः परिकल्प्यन्नधिकमसहमानस्तदुपजिघांसया निर्दयो भवति ।
निर्दयस्य चास्यापाय⁵पर्यवसानतया [कुत्र सन्ति]⁶ सम्पदो यतोऽस्य सुखानुभवः
सम्भाव्येत । अत एव भगवता ज्योतिर्ज्योतिःपरायणः पुद्गलो दुर्लभ इत्युक्तं
कुलभोगैश्वर्यमानेन नियतमधःपतनात् ॥

The word *jyotirjyotihparāyaṇa* is not explained in
the *Vṛtti*. As the Tib. version, *snañ ba nas snañ bar*

¹ In c X of CŚ omits *ba* after *snañ*, and adds *ni* after *bar*.

² Tib. omits *kriyāsu puruṣakāreṇa*.

³ For *anupāṭṭa*^o (Tib. *ma thob par*) HPS *upāṭṭa*.

⁴ Tib. adds *zo ṣa dañ ldan* which in Skt. literally means *dadhimāṃsavaṇaḥ*.

⁵ Tib. literally *durgatī* (*nan hgro*).

⁶ Here four letters are wanting in HPS and now supplied from Tib. *ga la yod* (= *kutra santi*).

hgro ba, shows, it means 'one who goes from light to light,' and it is supported by *Saṃyutta Nikāya* Vol. I, p. 93, and *Anguttara Nikāya* Vol. II, p. 85, (see also *Dīgha Nikāya* Vol. III, p. 233), in which the Buddha says that there are four kinds of people, viz. (1) *tamotamaparāyaṇa* (*tamastamahparāyaṇa*), (2) *tamojotipa*^o (*tamojyotiḥp*^o), (3) *jotitamapa*^o (*jyotistamahpa*^o), and (4) *jotijotipa*^o (*jyotirjyotiḥpa*^o;¹ meaning respectively (1) 'one who goes from darkness to darkness,' (2) 'one who goes from darkness to light,' (3) 'one who goes from light to darkness,' and (4) 'one who goes from light to light.'²

As regards the last term, *jotijotipa*^o the following lines are quoted from the *Saṃyutta Nikāya* (Vol. I, p. 93):

Kathaṇ ca mahārāja puggalo jotijotiparāyaṇo
hoti ||| Idha mahārāja ekacco puggalo uccakule paccā-
jāto hoti^o pahūtavittūpakaraṇe pahūtadhanadhañṇe, so
ca hoti abhirūpo^o, so kāyena^o vacāya^o manasā sucari-
taṃ carati^o, caritvā^o param maraṇā^o saggaṃ lokam
upapajjati || seyyathāpi mahārāja puriso pallaṅkā vā
pallaṅkaṃ saṅkameyya^o, hatthikkhandhā vā hatthik-
khandhaṃ saṅkameyya^o, tathūpamaṃ mahārāja imaṃ
puggalaṃ vadāmi || Evaṃ kho mahārāja puggalo jo-
tijotiparāyaṇo hoti ||"

¹ I do not know why in the Pali Text Society edition of the books referred to the first words *tamo* and *joti* of these compounds are printed separately as *tamo tamaparāyaṇa*, etc. The same mistake is committed also in its *Pali-English Dictionary*; consequently these compound words *jotijotiparāyaṇa*, etc., are not to be found there being only *jotipa*^o, etc.

² Mrs. Rhyis Davids (*Kindred Sayings*, Part I, p. 118) translates the terms in plural number as follows according to the commentary: "Those that are joined to darkness and fare to light," etc.

CSV: पूर्वकृतस्य पुण्यस्य¹ फलमैश्वर्यम् । तच्चात्मीयसंज्ञितम् । तच्चेह सदैव रक्षणीयं² प्रत्यर्थिभ्यः । यदि तदात्मीयं³ स्यान्नैव⁴ प्रत्यर्थिभ्यो रक्षणीयं स्यात् । यच्च परैराच्छेद्यत्वात् सततमाधीयमानं⁵ रक्षाविधानं कथं तदात्मीयमिति शक्यं वक्तुम् । तदयं रक्षाविधाननिरन्तरः परमनिर्द्वैतः⁶ कदा नाम विषयरसमास्वादयेत् । तस्मात् फलमप्यस्य नानुग्रहाय पर्याप्तम् ॥

169

CSV: अनवस्थितत्वाच्च लौकिकस्य धर्मस्य तत्रास्था न न्यायसी ।
तथा हि—

द्वैतं द्वैतं कुर्वन्नुपमां गतं दत्तं गतं ।

देवदत्तं देवदत्तं देवदत्तं देवदत्तं ।

देवदत्तं देवदत्तं देवदत्तं देवदत्तं ।

द्वैतं द्वैतं कुर्वन्नुपमां गतं दत्तं गतं ॥ १० ॥

*या या लोकस्थितिस्तां तां धर्मः समनुवर्तते ।

धर्मादपि ततो लोको बलवानिव दृश्यते ॥ १८ ॥

¹ Tib. *bsad nams* ; HPS *karmanāḥ*. The former is undoubtedly better.

² Tib. *bsruñ bar bya ba*, supported by the context ; HPS *samrakṣyate*.

³ Tib. *bdag gi ba*, and supported by the context ; HPS *ātmanīnam*.

⁴ Tib. adds here: *anātmīya- (?) dasyūdakāgnivātādibhyaḥ (mi bdag bgyas can dan rkun po dan chu dan me rluñ la sogs pa)*.

⁵ Tib. *tshul bya dgos pa* which gives the reading in Skt. *vidheya-* for *ā dhīyamāna-*.

⁶ It is not supported by Tib. reading *mchog tu ḥchams śin* which may be translated by *paramanṛtya*. Is the reading *ḥchag sa* for *ḥchams*? In that case the meaning here would be : *param caṅkramamāṇāḥ*.

CSV: लोको हि यां यां स्थितिं व्यवस्थापयति कन्यादानोद्वहनादिकां¹ तां तां धर्मः समनुवर्तते । तस्यास्तस्याः स्थितेर्धर्म इति प्रसिद्धेः² । न चैष स्वभावव्यवस्थितस्य न्यायो युज्यते यद्देशकालभेदयोरन्यथात्वादन्यथा स्यात् । ततो नात्रात्यन्तादरो युक्तः ॥

170

CSV: अत्राह । अभिलषितविषयसमुत्पादमन्तरेण सुखवेदानुभवो नास्ति । स च विषयोत्पादः कृतपुण्यानामेव यस्माद्भवति तस्माद् विषयार्थिना कर्तव्य एव धर्म इति । उच्यते—

मुखादेवोद्वहनादिकां ।

मुखादेवोद्वहनादिकां ।

मुखादेवोद्वहनादिकां ।

देवदत्तं देवदत्तं देवदत्तं देवदत्तं ॥ १० ॥

*विषयश्च शुभेनेष्टो विषयः स च कुत्सितः ।

अथान् यस्य परित्यागो निष्पन्नेनापि तेन किम् ॥ २० ॥

CSV: योऽयमिहेष्टपञ्चकामगुणात्मको³ विषयो रूपशब्दगन्धरस-
स्पर्शव्यसंज्ञितः स शुभेन कर्मणा लभ्यते । स एव सत्त्वानां मोक्षकामाणां

¹ According to Tib. here *dāna* is *vāgdāna* (*rjod pa*) and for *udvahana* it has *srel ba* meaning *poṣaṇa*.

² Tib. omits *sam-*.

³ Tib. *grags par ḥgyur baḥi phyir ro* ; HPS *prasiddhigamanāt*.

⁴ In c Xx of CŚ and CSV *śes* for *legs* the only reading that can be suggested from Skt. In d for *yiś* X of CŚ *yi*.

⁵ In b for *kutsita* Tib. lit. *durganāna* (*nan par btsi ba*)=*aganya*, which fig. gives the same sense. In the commentary Tib. has, however, the same word, *kutsita* (*smad par ḥgyur*). In c Tib. lit. reads only *tyāgah* (*btan ba*) and not *parityāgah* (*yoñs su btan ba*).

⁶ Tib. omits *ayan*.

⁷ Tib. *ḥdod* ; HPS wrongly *-kāya-*.

⁸ Tib. adds here *iṣṭa* (*yiḍ du ḥon ba*).

मनायासेन प्राप्नोति । तस्याज्ञया न किमपि प्रयोजनम् । यस्याज्ञया न प्रयोजनं
तस्य तद्धेतुर्धर्मोऽपि निरर्थकः । एवं तावदाज्ञार्थः स धर्मो न भवति । अथा-
ज्ञार्थो भवति तस्य धर्मः सफल इति तदर्थो युज्यते । अत्रोच्यते—

आज्ञार्थः खलु यस्य स्यात्¹ स जडो नाम जन्मनि ॥

जडस्य हि युक्तमयुक्तं च चरितुं शक्तिर्नास्त्येवेत्याज्ञायाः प्रार्थनं भवति । पण्डितस्तु
बाह्यानन्द(?) प्रयोजनश्रमं सुखं न मन्यते । अन्यज्ञायमाज्ञाबाधया प्रीति-
विरहेण तदननुकूलेषु प्रवृत्त्यावस्थिताविष्टवदकार्यं करोति । तस्मादतिदुःख-
स्थानावकाशात् प्रार्थनं न युज्यते । यद्ययं शुभकर्मणाज्ञामात्रं प्रार्थयते
अशुभकर्मण्यं प्रार्थयते । तस्माज्जडतरः कोऽपरो भवेत् ॥]

172

CSV: ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

—अत्राह । स्वर्गपदे नरेषु धर्मफलमैश्वर्यविशेषमुपलभ्यानागतफलविशेषे-
च्छायां कः खलु पण्डितः अज्ञावान् पुण्यानि न कुर्यात् । उच्यते—

मार्देनसंवायि ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
मार्देनसंवायि ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३३ ॥³

¹ Here I take the reading supplied by the X of CS as given above in the text.

² X hchos.

³ In c X of CSV na for nas and dam for de in d.

धर्मरागेण रागे ते दृष्ट्वा फलमनागतम् ।

अनागतस्य दृष्टान्तं किं नु तत् कुरुतेऽभवम् ॥ २९ ॥

CSV: ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

—अनागताभीष्टफलकाम एष कुशलेषु संस्कारेषु रागं पोषयति । तत्फलं
तु तदनन्तरमुत्पन्ना दुर्गतिरत्यन्तमनिष्टम् । तत्परित्यागेन फलवद्धर्मेऽप्यास्था
त्याज्या । फले धर्मे च रागाभावो हि नूनं परिनिर्वाणधर्मको भवति ।

173

CSV: ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

—अन्यच्च । फलनिमित्तं शुभमिष्यते ।

मार्देनसंवायि ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
मार्देनसंवायि ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३३ ॥¹

पुण्यं सर्वप्रकारेण भूतानां भूतिसन्निभम् ।

शुभं न कामयन्ते ये ते कुर्वन्त्यशुभं कथम् ॥ २९ ॥

¹ In a X of CSV reads *buhī* for *bu*. In b after *mtshuhs* it has *hgyur* for *pa*.
In c after *dge ba* it has *gan* for *mi* which is supported by the Commentary. In
d for *dge* it reads *dag*.

CSV : ཇི་ལྷ་མོ་པ་འབྲས་བུ་འདོད་ན་མཁའ་འཁོར་པ་དེ་བཞིན་
 ཉུ་སྐྱེ་བོ་འདི་ཡང་འབྲས་བུ་འདོད་ཀྱི་སྐྱེ་བ་ལ་སྦྱོར་བ་འཇུག་གི། དེའི་
 ཕྱིར་མཁའ་པ་དང་འབྲས་བུ་འབྱུར་ཉུ་འོང་བས་འབྲས་བུ་ཡིད་ཉུ་འོང་བའི་ཆེད་ཉུ་
 སྐྱེ་བ་ལ་སོགས་པའི་ལས་ལ་འབད་བར་མི་བྱའོ། དེ་ལ་སྐུ་ལས་པ་རྣམས་ལ་
 དེ་ལས་བསྐྱོག་པར་འབྱུར་བར་དོགས་པར་མི་བྱ་ཉེ། འདི་ལྷ་ར།

གང་དག་དག་བ་མི་འདོད་པ།¹

དེ་དག་མི་དག་ཇི་ལྷ་ར་བྱེད།

བྱ་བ་མངོན་པར་འདོད་པ་ལ་ནི་རང་དང་གཞན་གྱི་བདེ་བ་འབྱུང་བའི་སྐྱེ་
 ཡིན་པའི་ཕྱིར་བསོད་ནམས་ཀྱི་བྱ་བ་མཆོག་ཡིན་ན་གང་དག་དེ་ཡང་འཁོར་བའི་
 སྐྱེ་ཡིན་པ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་མི་འདོད་པ་དེ་དག་དེ་ལྷ་ར་རང་དང་གཞན་ལ་གཏན་དོན་
 མ་ཡིན་པར་གྱུར་པའི་མི་དག་བ་ཇི་ལྷ་ར་བྱེད།² གང་དག་སྤྱིད་པའི་སྐྱེ་ཡིན་
 བས་བསོད་ནམས་དག་ཀྱང་བྱེད་བར་མི་མེད་པ་དེ་དག་ཇི་ལྷ་ར་ནང་ན་འགྲོ་འདི་ཙ་
 བས་བསོད་ནམས་མ་ཡིན་པ་དག་བྱེད་པར་འབྱུར།

= यथा भूतकः फलेच्छायां भूतार्थं कर्म करोति तथा सोऽपि जनः
 फलनिमित्तं दानभिच्छायां प्रवर्त्तते । तस्माद् भूतकवद् भवतीतीष्टफलनिमित्तं
 दानभिच्छायां न प्रयतितव्यम् । तत्र पण्डितानां तत् कर्म प्रतिलोमभूतमिति
 नाशङ्कितव्यम् । तथा हि—

शुभं न कामयन्ते ये ते कुर्वन्त्यशुभं कथम् ॥

अभीष्टे हि कार्ये स्वपरसुखोद्भवहेतुतया पुण्यकार्ये प्रधाने सति ये तदपि
 संसारहेतुत्वाद् कामयन्ते ते साम्प्रतं स्वपरायन्तानर्थभूतमशुभं कथं कुर्वन्ति ।³

¹ X sor ba for sloh ba.

² As noted before, here in the first line X has la for pa and in the second
 dag for dge.

ये भवहेतुरिति पुण्यान्यपि कर्तुं न शक्नुवन्ति ते कथं दुर्गतिमूलमित्य-
 पुण्यानि कुर्वन्ति ॥

174

གང་གིས་འགྲོ་བ་འབྲུལ་འཁོར་གྱི།

ཆོགས་འདྲ་སྐྱེ་མའི་སྐྱེས་བུ་ལྷ་ར།

མཐོང་བར་གྱུར་པ་དེ་དག་ཆེས།

གསལ་བར་གོ་འཕང་དམ་པར་འགྲོ། ॥ ३८ ॥¹

जगद् यन्त्रसमूहार्थं मायापुरुषसन्निभम् ।

येऽपश्यन्ते व्यक्ततरं गच्छन्ति पदमुत्तमम् ॥ २४ ॥²

CSV : འབྲུལ་འཁོར་ནི་སྤད་བུ་དང་ཤིང་དུ་མ་སོགས་པ་ལས་གུབ་པ་
 ཡིན་ལ། སྐྱེ་མ་ནི་གསང་སྤྲུལ་དང་སྤྲུལ་ཆེན་པོའི་སྤྱོད་པའི་སྐྱེ་བུ་ལས་བྱུང་
 བའི་སྐྱེས་བུ་³ དང་བྱད་མེད་ལ་སོགས་པའི་ཆ་བྱེད་དག་གོ། ཇི་ལྷ་ར་གང་དག་
 ཕྱིན་ཅེ་ལོག་ལས་མི་སྐུ་ལས་པ་རྣམས་ལ་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པའི་སྐྱེ་ལྱུང་བ་
 དེ་དག་ཁོ་ནི་དེའི་རང་བཞིན་ལ་སྐུ་ལས་པའི་འབྲུལ་འཁོར་དང་སྐྱེ་མ་སྐུ་ལས་སྐྱེས་
 བུ་⁴ དང་བྱད་མེད་ཀྱི་རང་བཞིན་གྱི་སྤོང་པ་ཉིད་མཐོང་བ་རྣམས་ལ་ཇི་ལྷ་ར་ཀུན་
 ཉོན་མོངས་པའི་སྐྱེ་མི་འབྱུར་བ་དེ་བཞིན་དུ་གང་དག་གིས་འགྲོ་བ་དེན་ཅིང་
 འབྲུལ་བར་འབྱུང་བའི་ཕྱིར་འབྲུལ་འཁོར་དང་སྐྱེ་མ་ལ་སོགས་པ་ལྷ་ར་རང་
 བཞིན་དང་བྲལ་ཞིང་ཡོད་པ་མ་ཡིན་པའི་རང་གི་ངོ་བོར་མཐོང་བ་དེ་དག་ནི་ཕྱིན་

¹ In d CSV pa for par.

² For the second half one may read also : ye paśyaṃti vyaktataram yānti
 te padam uttamam.

³ X pa for bu.

⁴ X byad for byed.

ཅི་ལོག་གིས་ཀུན་ནས་བསྐྱེད་པའི་འཁོར་བ་ལས་བརྒྱལ་ནས་བསོད་ནམས་དང་
རྩིག་པའི་བྱ་བ་ལས་འདས་པའི་བྱ་ངན་ལས་འདས་པའི་གྲོང་ཁྱིམ་གཅིག་པུའི་
མཐར་ཐུག་པར་འགྱུར་རོ ॥

— यन्त्रं ह्यनेकसूत्रकास्तादिभिः सम्पद्यते । माया रहस्यमन्त्रमहौषध-
बलप्रत्ययोद्भूतस्त्रीपुरुषवेष्टाः । यथा यानि विपरीतानि कर्माण्यपण्डितानां
संक्षेपहेतवस्तानि खलु तत्स्वरूपपण्डितानां यन्त्रमायाकाराणां स्त्रीपुरुषस्वभाव-
शून्यतादर्शनां संक्षेपहेतवो न भवन्ति तथा ये जगत् प्रतीत्यसमुत्पादाद् यन्त्र-
मायादिवत् स्वभावरहितमभावस्वरूपं पश्यन्ति ते विपर्ययसमुत्पादितं संसार-
मुत्तीर्य पुण्यपापकार्यातीतनिर्वाणपुरैकान्तगा भवन्ति ॥

175

CŚV : དེའི་ཕྱིར་དེ་ལྟར་ན་སྐྱུ་མའི་རང་བཞིན་དང་(?)¹ མི་དང་པའི་
ཆོས་ཀྱི་རང་བཞིན་ལ་མཁམས་པ།

— तस्मादेवं मायास्वभावस्य अविश्वासधर्मस्वभावस्य च (?)
विज्ञानाम्—

གང་དག་པ་ནི་འཁོར་བ་ན།

ཡུལ་ནམས་ཀྱིས་ཀྱང་དགའ་མེད་པ།

དེ་དག་ལ་འདྲིར་ནས་ཀྱང་དུ།

དགའ་བ་འཐད་པ་མ་ཡིན་ཉིད ॥ ३१ ॥²

येषां भवति संसारे न रतिर्विषयैरपि ।

एतस्मिन् सर्वथा तेषां रतिर्नैवोपपद्यते ॥२५॥

¹ The X is very illegible here and two letters could not be clearly read .

² In a X of CŚV ni for na. In c X of CŚ hañ for hdir.

CŚV : ཡུལ་ལ་ཆགས་པ་ནི་གྱིས་པ་ནམས་ཀྱི་འཁོར་བར་གནས་པའི་སྐྱུ་
ཡིན་གྱི། གང་དག་ལ་ཆོས་ཀྱི་རང་བཞིན་ལེགས་པར་སོ་སོར་བདགས་པའི་ཕྱིར་
འཁོར་བར་མངོན་པར་དགའ་བ་དང་ཆུ་དང་མིའི་ཡུལ་རྩིས་སུ་མཐུན་པ་ནམས་
ཀྱིས་ཀྱང་མངོན་པར་དགའ་བར་ཡོད་པ་མ་ཡིན་པ་དེ་དག་ལ་གཞན་སྐྱོ་བ་རབ་
རྩིས་སུ་མཐུན་པ་སྐྱུ་བ་དང་ཁྱ་བ་དང་ན་བ་དང་འཆི་བ་དང་བྱ་ངན་དང་སྤྱི་སྤྱུགས་
འདོན་པས་འབྱུག་པའི་ནམ་པ་ཅན་ལ་མངོན་པར་དགའ་བ་ཡོད་པར་འགྱུར་
རམ་ཞེས་མི་སྤྱོད་པར་སེམས་ཤིང་། དེ་དག་ལ་འདྲིར་ནས་ཀྱང་དུ་དགའ་བ་
འཐད་པ་མ་ཡིན་ཉིད་ཅེས་བཤད་དེ། མཁམས་པ་ནམས་ནི་དགའ་བའི་སྐྱུ་ཕྱིན་
ཅི་ལོག་སྤངས་པའི་ཕྱིར་འཁོར་བར་དགའ་བ་མ་ཡིན་དེ།¹

— विषयरागो हि बालानां संसारस्थितिहेतुः । येषां धर्मस्वभावसुप्रत्य-
वेक्षणात् संसारेऽभिरतिर्न चानुकूलेष्वपि देवमानवविषयेष्वभिरतिर्न तु तेषामुद्दे-
गात्वनुकूलजन्मजरारुधाधिभृत्यशोकपरिदेवनासंग्यामविशेषवत्यन्यस्मिन्नभिरति-
र्भवेदित्यसम्भवो मन्यते । तेषामिह रतिः सर्वथा नोपपद्यत इत्युच्यते । पण्डितानां
हि रतिहेतुविपर्ययसप्रहाणात् संसाररतिर्न भवति ॥²

ནལ་འབྱོར་སྐྱོད་པ་བཞི་བརྒྱུ་པ་ལས་མི་ཉིད་ཀྱིས་འདོད་པ་ལོངས་སྐྱོད་ལ་ཞེན་པ་
སྤང་བའི་ཐབས་བསྟན་པ་སྟེ་རབ་དུ་བྱེད་པ་བདུན་པའོ།¹

¹ The colophon in CŚV runs as follows :

སྐྱོབ་དཔོན་འཕགས་པ་ལྟའི་ཞལ་སྤྱ་ནས་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ནལ་འབྱོར་

སྐྱོད་པ་བཞི་བརྒྱུ་པ་ལས་མི་ཉིད་ཀྱིས་མངོན་པར་འདོད་པའི་

ཡུལ་གྱི་ལོངས་སྐྱོད་མངོན་པར་ཞེན་པ་སྤང་བའི་

ཐབས་བསྟན་པ་ཞེས་བྱ་བ་སྟེ་རབ་དུ་བྱེད་

པ་བདུན་པའི་འབྲེལ་པའོ།

॥ योगाचार चतुःशतके मानुषेष्टसम्भोगाभिनिवेशप्रहाणोपाय-
सन्दर्शनं सप्तमं प्रकरणम् ॥

=आचार्यार्यदेवीये बोधिसत्त्वयोगाचारे चतुःशतके मानुषाभीष्ट-
विषयसम्भोगाभिनिवेशप्रहाणोपायसन्दर्शननामक-
सप्तमप्रकरणवृत्तिः ।

ENGLISH TRANSLATION.

151

1. There is in no way the end of this ocean of miseries ; you are submerged in it, yet why have you, a fool, no fear ?

152

2. Having followed behind, youth again comes forth in front ; life, too, in this world appears like a competition in a race.

153

3. In the world you cannot move away from your position according to your own desire. What intelligent person, being dependent, is yet fearless ?

154

4. All cannot be left to the future. Act so that you may not be even now an ordinary man as you have been in the past.

155

5. The appearance of one who listens, of that which is to be listened to, and of one who speaks, is difficult to be secured. It is, therefore, said in the *Sūtra* that the world is not one that has an end, nor one that has no end.

156

6. As most people adopt the wrong side (view), it is certain that most ordinary men will fall into misfortune.

157

7. The representation of the effects of sin is seen on the earth. Therefore the world appears like a slaughter-house to the good.

158

8. If one is regarded as insane on account of the unsettled state of one's mind, then what wise man would not call him insane who is attached to the world ?

159

9. Having seen the disappearance of pain arising from movements at the cessation of the movements, a wise man makes up his mind to destroy all action.

160

10. Who is there that would not be frightened by the fact that the extent of a single effect is not known just as the first cause of an effect is not known ?

161

11. All work begun does not necessarily lead to success ; but there is a necessary end of all undertakings ; why then should one be disturbed for it ?

162

12. An action is done with effort, but the deed is destroyed without effort. In spite of the fact you have no aversion towards action !

163

13. There is no happiness of one that has gone by, nor of one that has not yet come, the present, too, is passing ; for what, then, is this effort of yours ?

164

14. Heaven itself is terrible like hell to the wise ; to them a terror-less world is altogether difficult to obtain.

165

15. If even a fool thoroughly realized the miseries of the world, he would along with his mind come to a total end (*i.e.*, attain *mokṣa*).

166

16. A man who is not haughty is difficult to be found, and there is none who is haughty yet kind ; therefore it is said that 'one who goes from light to light' is very difficult to be found.

167

17. Verily here an object of enjoyment is obtained by him who has turned back from it. Therefore though acting in a contrary manner, duty is traditionally enjoined on an uncertain ground.

168

18. The consequence of meritorious act is wealth and it is to be always protected from others ; how can that then be regarded as one's own which is to be always protected from others ?

169

19. Duty (*dharma*) follows the established custom of the world, whatever it may be ; therefore it appears that the world is, as it were, stronger than duty.

170

20. A desired object (of enjoyment is obtained) by good action; but that object (in fact) is condemnable; what is the necessity of that, even it is effected, the abandonment of which is better?

171

21. To him who does not want to command, *dharma* (religious duty) is useless, and he to whom it is (desirable) for the sake of the command (it gives over men) is stupid in this life.

172

22. If having seen the consequence of that which has not yet come you have attachment for it, owing to attachment for *dharma*, what makes you, who has seen the end of that which has not yet come, fearless?

173

23. Merit is in every way just like the wages of a hired labourer. How can those who do not want even good commit evil?

174

24. The world is just like machines as well as an illusory man; those who have realized it apparently attain to the highest position.

175

25. Those who are not pleased in this world even with (agreeable) objects cannot at all get pleasure here.

CORRIGENDA

TO

THE CATUḤŚATAKA OF ĀRYADEVA

P. 837, l. 2, read *sdo* for *sno*; l. 5 *dhāvakavat* for *gamana-*
vat; *asthitih* for *sthitih*. P. 840, l. 11, read *brgyar* for *brgyad*.
P. 841, l. 8, add *uktam* after *sūtre'pi*. P. 842, l. 2, read *ḥchad*
for *ḥchod*. P. 844, l. 7, add *upadravarahitatvāt* before *tasmāt*.
P. 845, l. 12, read *asmā illoke sarvasya* for *asya sarvasya lokasya*.
P. 854, l. 23, read *sam* for *sum*. P. 862, l. 16, read *dānādikarmaṇi*
for *dānabhikṣāyām*; *tasmān nivartanam* for *tat karma pratiloma-*
bhūtam iti.

Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported

You are free:

to **Share** — to copy, distribute and transmit the work

to **Remix** — to adapt the work

Under the following conditions:

Attribution — You must attribute the work in the manner specified by the author or licensor (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).

Noncommercial — You may not use this work for commercial purposes.

Share Alike — If you alter, transform, or build upon this work, you may distribute the resulting work only under the same or similar license to this one.

With the understanding that:

Waiver — Any of the above conditions can be **waived** if you get permission from the copyright holder.

Public Domain — Where the work or any of its elements is in the **public domain** under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Other Rights — In no way are any of the following rights affected by the license:

- Your fair dealing or **fair use** rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- The author's **moral** rights;
- Rights other persons may have either in the work itself or in how the work is used, such as **publicity** or privacy rights.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work. The best way to do this is with a link to this web page.